

Mashxura ISABAYEVA,
Qo'qon davlat pedagogika instituti biologiya kafedrasida dotsenti, PhD
Nazokat ERGASHEVA,
Qo'qon davlat pedagogika instituti biologiya kafedrasida o'qituvchisi
E-mail: nazokatxonergasheva333@gmail.com

Qo'qon davlat pedagogika instituti dotsenti, PhD X.Abdinazarov taqrizi asosida

INTEGRATIV YONDASHUVNING TALABALAR BILIMI VA MALAKALARI SIFATIGA TA'SIRI

Аннотация

Talabalar integrativ yondashuvning talabalar bilimi va malakalari sifatiga ta'siri ochib berilgan. Ta'lim-tarbiya jarayonida bo'lajak biologiya o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini bevosita pedagogik bilimlar integratsiyasining o'ziga xos xususiyatlariga aloqadorligini ta'minlaydi. Maqola mazmunida bo'lajak biologiya o'qituvchilarini kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashda bevosita pedagogika nazariyasi va metodikasi, pedagogik texnologiyalar, psixologiya va pedagogik mahorat fanlariga oid bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lish yo'llari yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: biologiya o'quv fanlarining o'qitishning didaktik asoslari, integratsion yondashuv, pedagogik bilim, ko'nikma va malaka, kasbiy pedagogik faoliyat.

ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ВЛИЯЕТ НА КАЧЕСТВО ЗНАНИЙ И УМЕНИЙ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Выявлено влияние интегративного подхода студентов на качество знаний и компетенций учащихся. Обеспечивает непосредственное отношение процесса подготовки будущих учителей биологии к профессионально-педагогической деятельности в учебно-воспитательном процессе к особенностям интеграции педагогических знаний. В содержании статьи освещены пути приобретения знаний, умений и навыков, относящихся непосредственно к теории и методике педагогики, педагогическим технологиям, психологии и дисциплинам педагогического мастерства при подготовке будущих учителей биологии к профессионально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: дидактические основы преподавания биологических учебных дисциплин, интеграционный подход, педагогические знания, умения и навыки, профессиональная педагогическая деятельность.

SPECIFIC TO THE QUALITY OF REQUIREMENTS AND QUALIFICATIONS OF AN INTEGRATED APPROACH

Annotation

The influence of the integrative approach of students on the quality of knowledge and competencies of students is revealed. Provides a direct relationship of the process of training future biology teachers to professional and pedagogical activities in the educational process to the peculiarities of the integration of pedagogical knowledge. The content of the article highlights the ways of acquiring knowledge, skills and abilities related directly to the theory and methodology of pedagogy, pedagogical technologies, psychology and disciplines of pedagogical skill in preparing future biology teachers for professional pedagogical activity.

Key words: didactic foundations of teaching biological academic disciplines, integration approach, pedagogical knowledge, skills and abilities, professional pedagogical activity.

Kirish. So'nggi yillarda mamlakatda ta'lim-tarbiya tizimining sifati va samaradorligini oshirish, bog'cha tarbiyalanuvchilari, o'quvchi va talaba yoshlarda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ta'lim tizimlari hamda ilm - fan sohasi o'rtasida yaqin hamkorlik va integratsiyani, ta'limning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash borasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. 2022 - 2026 yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining pedagog kadrlarni tayyorlash yo'nalishida:

2022 - 2023 o'quv yilidan boshlab pedagogika oliy ta'lim muassasalarini kunduzgi ta'lim shaklida tahsil olayotgan 2-4 bosqich talabalar uchun haftalik o'quv mashg'ulotlari "4+2" tartibida, shu jumladan, darslarning 4 kuni oliy ta'lim muassasasida, 2 kuni umumiy o'rta ta'lim muassasalarida amaliyot o'tash tartibida olib borilishini ta'minlash to'g'risida farmon qabul qilindi. Mazkur farmondan ko'zlangan maqsad bo'lajak pedagoglarni tajribaviy ko'nikmalarini rivojlantirish va jahon andozalari talabiga loyiq kadrlarni tayyorlashdan iboratdir. Olib borilayotgan islohatlar va ularni samarali amalga oshirish maqsadida integrativ yondashuv asosida bo'lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatga tayyorlashning innovatsion texnologiyalarini takomillashtirish tadqiqot ishimizning dolzarbligini belgilaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Integrativ yondashuv asosida ta'lim tizimini tashkil etishning o'ziga xos pedagogik va psixologik jihatlari B.Abdullaeva, Z.E.Azimova, G.R.Alimatova, S.Alixonov, S.T.Aliqulov, I.V.Makuxina,

X.B.Norbo'taev, A.A.Salomov, A.Ch.Choriev, A.V.Usovalarning ilmiy-tadqiqot ishlarida yoritib o'tilgan bo'lib, didaktikaning asosiy tamoyillaridan foydalanish yo'llariga izoh berib o'tilgan. MDH mamlakatlarida bo'lajak mutaxassis o'qituvchini tayyorlashning nazariy va amaliy masalalari V.M.Balyaykina, T.A.Maskaeva, M.V.Labutina, N.D.Chegodayeva, M.G.Danilchenko, I.G.Kulagin, N.V.Malexov, L.M.Pancheshnikovalarida o'rganildi.

R.B.Lotshteyn va N.I.Gorbachovalarning tadqiqot ishlari bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda integratsion yondashuv asosida mustaqil bilim olishga, olingan bilimlardan o'qitish va tarbiyalash amaliyotida foydalanishga tayyorlash samaradorligini oshirishda o'qituvchilarining og'zaki va yozma nutqni kasbiy darajada egallashlarida tarix fakul'tetida o'qitiladigan ijtimoiy fanlarning imkoniyatlari o'rganilgan [1]. O.Musurmonova o'quvchilarni ma'naviy madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslariga oid masalalarda pedagog kadrlar tayyorlashni tubdan takomillashtirish masalalarini tadqiq etganlar [2]. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashda oliy ta'lim muassasalari talabalarining kelajakda, maktablardagi faoliyatida lozim bo'ladigan, innovatsion ta'lim metodlari asosida ta'lim jarayonini tashkillashtirish masalalarini inobatga olish muhim o'rin tutadi [3]. Mamlakatimiz pedagog olimlari A.Abdudodirov, U.Sh.Begimqulov, R.Jo'raev, N.S.Sayidaxmedov, Sh.S.Sharipov, R.G.Isyanov, N.A.Muslimov, E.R.Yuzlikayevaning ilmiy ishlarida ham oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan ta'lim jara'ndan keng foydalanish,

ta'lim samaradorligini ta'minlashda motivasiyaning o'rni haqidagi innovatsion yondashuv; ilmiy tadqiqotda empirik va nazariy g'oyalarning birligi va boshqa muammolarning ilmiy nazariy asoslari o'z aksini topgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Respublikamizda barqaror raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashni ta'minlashda "ta'lim cifatini baholash jarayoni va vocitalarini takomillashtirish, erishilgan natijalarni aniqlash imkonini beruvchi mexanizmlarni amaliyotga joriy etish", bo'lajak biologiya o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish maqsadida "biologiya yo'nalishlarida samarali o'quv jarayonini tashkil etish" muammosi kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishda muhim dolzarblilikni talab etadi. Jamiyatning hozirgi taraqqiyoti inson faoliyatining ma'naviy va moddiy sohalarida katta o'zgarishlar qilishni taqozo etmoqda. Bu bo'lajak o'qituvchi omiliga ya'ni talabalarining ijtimoiy - siyosiy faoliyati rolining ahamiyati ortib borayotganligi bilan belgilanadi. Zero, bo'lajak o'qituvchi intellektual qobiliyatini rivojlantirmay, uni ma'naviy-axloqiy tarbiyalamay, shuningdek, imkoniyatlarning yangi qirralarini ro'yobga chiqarmay turib ijtimoiy taraqqiyotga erishib bo'lmaydi. Ayni vaqtda talabalarni ijodiy faoliyatga tayyorligi, qobiliyati, imkoniyatlarini rivojlantirish ularda pedagogik bilim va malakasini oshirishda yagona ijtimoiy maqsadga yo'naltirishda integrativ yondashuvga asoslangan ta'limni joriy etish o'ziga xos dolzarblilik kasb etmoqda. Ta'lim integratsiyasi – fanlararo aloqaning yuqori darajasi, bir butun integrallashgan bilimlarni yaratishga imkon beruvchi vosita. Integratsiyaning asosini fanlararo aloqadorlik tashkil etadi va o'zining rivojini integratsiya g'oyasida topadi. Integrativ mazmunga ega bo'lgan predmetlarni o'rganish bo'lajak mutaxassislar bilimi, ish usullari, shaxsiy fazilatlarini yaxlit, bir butunligini ta'minlovchi omil sifatida qaraladi. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda integrativ yondashuv mutaxassislikka oid bilim, amaliy ish-harakat usullari va shaxsiy sifat hamda fazilatlar yaxlitligini ta'minlash uchun qo'llanadi. Integrativ yondashuv mazmunan tutash, aloqador, mantiqiy bir-birini taqozo etuvchi va bir-biriga singib chuqurlashtiruvchi va kengaytiruvchi o'quv fanlarini integratsiyalash uchun qo'llanib, yaxlit mantiqiy mukammal bilim, ish-harakat usullari va shaxsiy sifatlarni shakllantirishdan iborat. Fanlararo aloqalar yordamida biologiya o'qituvchisi boshqa fanlar o'qituvchilari bilan hamkorlikda o'quv - tarbiyaviy vazifalar majmuyini maqsadli hal qiladi. Buning uchun u nazariy masalalarni o'zlashtirishi va biologiyani o'qitish fanlararo aloqalardan foydalanishning yangi usullarini topib, ko'rsatmalarni ongli ravishda qo'llashi kerak. O'qitish jarayonida integratsiyani qo'llash talabalarni ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish, fanlararo aloqadorlik vositasida tahliliy, mantiqiy, taqqoslovchi fikr yuritish ko'nikmalarini uzviylik va izchillikda tarkib toptirishga asos bo'ladi. Fanlarni mazmunan uzviylikni ta'minlash, integrativ yondashuvni talab etishi o'qituvchidan yangi sharoitlarda erkin harakatlanishiga, fanlararo integratsiyani amalga oshirishga va uning imkoniyatlaridan foydalanishga imkon beradigan tubdan boshqacha darajadagi tayyorgarlikni talab qiladi.

"Biologiya o'qitish metodikasi" va "Biologiya o'qitish texnologiyalari va loyihalash" fanlariga pedagogik nazariyasi, psixologiya fanlarini mazmunan integratsiyalashuvi talabalarda pedagogik faoliyatga xos bo'lgan bilim va malakalar sifatini oshirish imkoniyatini beradi. Bu o'rinda pedagoglardan innovatsion faoliyatni talab etadi. Pedagoglarning innovatsion faoliyati o'z iqtidorini va pedagogik salohiyatini rivojlanganlik darajasini belgilaydi. Bizga ma'lumki "Biologiya o'qitish metodikasi" fani uzluksiz ta'lim tizimi oldidagi maqsad va vazifalar, o'qitish metodikasining ilmiy - nazariy masalalari, ta'lim - tarbiya jarayonini zamon talablariga mos holda tashkil etish jarayonida o'quvchilarda asosiy biologik g'oyalar, tushuncha, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, ijodiy va mustaqil fikr yuritishni tarkib to'rtirish, ular ongi va qalbiga milliy istiqloq g'oyasini singdirish usullari haqida bilimlar berish, talabalarni pedagogik faoliyat uchun zarur bo'lgan metodik bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishdan iborat. Biologiya o'qituvchisini innovatsion faoliyatini o'ziga xos xususiyatlari, ta'lim tarbiya jarayonida qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalarning o'ziga xos xususiyatlari, darajalari, guruhlar, o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish

yo'lari, o'quvchilarga tavofutlab individual yondoshish, biologiyani o'qitishda lokal va xususiy metodik darajadagi: didaktik-o'yinli, modulli, muammoli ta'lim, hamkorlikda o'qitish, loyihalash texnologiyalaridan foydalanish yo'larini o'rgatadi. Demak, fanlarni mazmunan tahlil qiladigan bo'lsak talabalarda pedagogik faoliyatni shakllantiruvchi bilim, ko'nikma va malakalar uzviylik va izchillik tamoyili asosida tarkib toptirishni talab etadi. Pedagogikada uzviylik, predmetlararo aloqadorlik, o'zaro aloqadorlik integrativ aloqadorlik darajalarida talqin etiladi. Uzviylik - o'zlashtirilgan bilim ko'nikma va malakalarni chuqurlashtirib, mukammallashtirib borishini ko'zda tutadi.

Tahlil va natijalar. Integrativ yondashuv esa bo'lajak o'qituvchining mutaxassislikka oid bilim, ko'nikma, amaliy ish-harakat usullari va shaxsiy sifat hamda fazilatlarini yaxlitligini ta'minlash xohish-istaklari, ehtiyojlari hamda ularga ta'lim-tarbiya berish maqsad va vazifalariga mos qulay ta'lim muhitini tashkil etishga qaratilgan yaratuvchanlik va izlanishli-tadqiqotchilik faoliyatidir [4]. O'tmish pedagogikasida didaktik ta'sirining ruhiy-pedagogik xususiyati hamda psixologik-pedagogik bog'liqlik to'g'risida K.D.Ushenskiy shunday deydi: "Har qanday fan tomonidan xabar qilinayotgan bilim va g'oya dunyo va xayotga keng nigoh va yorituvchan holatda berilishi lozim". Pedagog U.Musaev integratsiyaning quyidagicha turli darajalarini taklif etadi [5]. Fanlararo bog'lanishlarning metodologik muammolarini o'rganishdan kelib chiqib, biz fanlararo bog'lanishlarning didaktik yo'nalishdagi masalalariga qisqacha to'xtalib o'tishimizga to'g'ri keladi, chunki ular fanlararo bog'lanishlarga nisbatan biror asosni (metodologik asosni hosil qiladi) va didaktik kategoriya sifatida qaraladi. Fanlararo bog'lanishlarning didaktik kategoriyalarining mohiyatini va ularning turlarini aniqlashga bo'lgan yondashuvlar juda turli-tumandir. Tadqiqotchilarning fanlararo bog'lanishlarning mohiyatini tushunishdagi va ularning turlarini sinflarga ajratishdagi ilmiy pozitsiyalarini tadqiqotning fanlararo bog'lanishlar asosida hal qilinadigan konkret pedagogik vazifalari, fanlararo bog'lanish muammolarining o'rganilayotgan jihatlari va ularni hal qilinish darajasi, konkret bog'lanishlarni ajratib ko'rsatish kabi omillar belgilab beradi [6].

Mavzularni ketma-ket taqdim etish asosidagi integratsiya; bunda o'quv materiallarini bayon qilishda konsentrim printsiptiga amal qilinadi, ya'ni oldingi o'quv-materiali keyingisini to'ldiradi. O'rganilgan adabiyotlar tahlildan ma'lumki, integrativ yondashuvga asoslangan ta'limni joriy etish o'quv fani o'rnatidagi aloqalarni o'rnatishda va ularning integratsiyasida vaqti-vaqti bilan u yoki bu fan tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Bizning fikrimizcha, integratsion yondashuvga asoslangan ta'limning tashkil etishda o'quv fanlariga uyg'unlashtirgan integrativ rejalar, muammoli va kreativ mazmundagi ma'ruza matn, o'quv vositalarini tanlash asosida o'quv jarayonini tashkillash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda talaba o'rganishi lozim bo'lgan biologik bilimlarni mustahkamlash va o'quv bilish faoliyatini rivojlantiruvchi quyidagicha integrativ metodlarni qo'llash talab etiladi. Olib boriladigan ilmiy tadqiqotimiz rivojida integrativ yondashuv asosida talabalarni pedagogik faoliyatga tayyorlash texnologiyalarini takomillashtirish vazifalarini quyidagicha belgilab oldik:

integrativ yondashuv asosida bo'lajak biologiya o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning kreativ va motivatsion yo'l xaritasini ommalashtirish asosida kengaytirish;

biologiya o'qitish metodikasi fani mazmunida talabalarda kasbiy pedagogik ko'nikmalarni shakllantiruvchi vaziyatlarni aniqlash va tahlil etish;

integrativ yondashuv asosida bo'lajak biologiya o'qituvchilarida pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning mazmuni, metod va vositalardan samarali foydalanish;

integrativ yondashuv asosida talabalarni pedagogik faoliyatga tayyorlashning kollektiv, modulli, assiment, loyihalash va rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari texnologiyalaridan foydalanish;

integrativ yondashuvga asoslangan darslarda talabalarni kommunikativ munosabatini rivojlantirish va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish;

talabalarni kasbiy mahoratini oshirishga asoslangan fanlararo uzviylikka asoslangan didaktik materiallar ishlab chiqish va amaliyotga tadbiiq etish.

Xulosa va takliflar. Talabalarni egallashi kerak bo'lgan biologik bilim, ko'nikma va malakalarini amalga oshirish uchun ularda pedagogik qobiliyatini o'z ichiga oladigan kasbiy kompetensiyani egallashi zarur. Talabalarni kasbiy pedagogik faoliyatga yuzasidan o'zlashtirishi zarur bo'lgan bilimlari quyidagilar: biologiya o'qitish metodikasi va biologiyani o'qitish texnologiyalari va loyihalash fanlari modulini mantiqiy tuzilishini,

o'rganilayotgan fanning mazmuni, nazariyalar; tarkibni tanlash va tuzishning zamonaviy tamoyillari tabiiy fanlar ta'limi; asosiy printsipalar, tarkibning tarkibiy qismlari bo'lgan ilmiy bilimlarning usullari va shakllari tabiiy fanlar ta'limi; fanlararo aloqalarning funktsiyalari; fanlararo aloqalarni tasniflash; biologiyani o'qitishning qo'llashda pedagogik, psixologik bilimlarga tayangan holda zamonaviy texnologiyalarni tadbiiq etish haqida bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lish ko'nikmalarini tarkib toptirib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR

1. Горбачева Н.И. Взаимосвязь учебных дисциплин как условие эффективности профессиональной подготовки будущего учителя (на материале исторических факультетов педвузов): Автореф. ... дис. канд. пед. наук. – Алма-Ата, 1981. Лотштейн Р.Б. Междисциплинарные связи в подготовке учителя (на материале английского языка и профилирующих предметов в педагогическом неязыковом вузе): Дис. ... канд. пед. наук. – Алма-Ата, 1986.
2. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi.- Toshkent. - O'qituvchi. - 1996-192 b.
3. Umarov A.Yu. Ijtimoiy-hamkorlik sharoitida pedagogik kadrlar tayyorlash integrativ mexanizmlarini takomillashtirish xorijiy mamlakatlar misolida. UZLUKSIZ TA'LIM / НЕПРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ. 3 -8 betlar.
4. Ahmedova N.M. Integrativ yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. T.: -2020., - 49b: -11b.
5. Musaev U. Integratsiya darajalari // Xalq ta'limi. – 2002. - № 6.-B. 5-6.
6. Yusupova N.V. Fanlararo aloqadorlik vositasida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish. P.f.f.diss.:T.- 2021y., -140b.